

УДК330.534+330.55+311.31].001.36(477)

Єріна А.М., Галицька Е. В.

ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ СТАТИСТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ З МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

У статті розглядаються актуальні аспекти трансформації української статистики, її гармонізації з міжнародними стандартами, а саме: класифікації видів і суб'єктів економічної діяльності, система національних рахунків, методика розрахунку основного індикатора розвитку економіки - реального валового внутрішнього продукту.

Підготовка економістів нової формації передбачає набуття знань щодо сучасного інформаційного забезпечення системи управління. Інформація про закономірності масових соціально-економічних явищ і процесів відображається у системах статистичних показників, які визначаються за сферами діяльності, галузями і секторами економіки, регіонами, формами власності тощо. При викладанні курсу «Статистика» розглядається методологія розрахунку показників, використання їх у практиці статистико-економічного аналізу, приділяється увага таким важливим інструментам гармонізації економічної статистики з міжнародними стандартами, як класифікації та система національних рахунків (СНР).

СНР - це система взаємопов'язаних агрегованих показників, що дають цілісну картину макроекономічної ситуації в країні; своєрідна економічна модель, що описує найважливіші процеси і явища економіки: виробництво, дохід, споживання, нагромадження, капітал, фінанси. В Україні національне рахунництво здійснюється за міжнародним стандартом СНР ООН 1993 р. [1].

Методологічною основою аналізу економічних процесів в СНР служать класифікації видів економічної діяльності (КВЕД), інституційних секторів та економічних операцій, товарів та послуг. За КВЕД види діяльності поділяються на добувні, обробні й такі, що надають послуги; гармонізація її з європейським стандартом НАСЕ уможливорює міжнародні порівняння. Аналіз по-

казників системи здійснюється в розрізі інституційних секторів економіки, які відрізняються один від одного своїми функціями і джерелами доходу. До резидентних секторів економіки належать такі:

- нефінансові корпорації,
- фінансові корпорації,
- загальне державне управління,
- домашні господарства,
- некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства.

Нерезидентним сектором економіки є «Інший світ» (зовнішньоекономічна діяльність).

У процесі аналізу потоків доходів і витрат, фінансових активів і пасивів у СНР використовують класифікацію економічних операцій, з-поміж яких виділяються операції: з товарами та послугами, з доходами, з фінансовими інструментами (табл. 1).

Економічна діяльність розглядається як сукупність операцій між інституційними одиницями (секторами) або в рамках самих одиниць. При побудові національних рахунків використовують принцип подвійного запису, за яким

Таблиця 1. Економічні операції

З товарами та послугами		З доходами		З фінансовими інструментами	
Виробництво товарів та послуг	Використання товарів та послуг	Розподіл доходів	Перерозподіл доходів	Придбання фінансових активів	Прийняття фінансових зобов'язань

одержані вартості відображаються як ресурси, а сплачені - як використання ресурсів. Рахунки балансуються або за допомогою балансуючої (сальдуючої) статті, або «за визначенням». Балансуюча стаття утворюється як різниця між ресурсами та використанням ресурсів; вона відбиває результат певного економічного процесу або майнового стану і виступає як ресурс наступного рахунку. Така послідовність побудови національних рахунків забезпечує ланцюговий зв'язок між ними і пов'язує показники в єдину систему. Операції агрегуються на рахунках за окремими фазами економічної діяльності. Кожній стадії процесу відтворення відповідає рахунок або група рахунків:

Шифр (код)	Назва рахунка
0	Зведений рахунок товарів і послуг
1	Рахунок виробництва
2	Рахунок утворення доходу
3	Рахунок розподілу первинного доходу
4	Рахунок вторинного розподілу доходу
5	Рахунок використання доходу
6	Рахунок операцій з капіталом
7	Фінансовий рахунок
8-10	Рахунки іншого світу

За даними СНР можна:

- Виявити взаємозв'язки і пропорції в економіці, проаналізувати структуру формування та використання ресурсів, товарів і послуг;
- Визначити джерела формування доходів, їх розподілу, перерозподілу та використання за секторами і галузями економіки;
- Проаналізувати розподіл та використання доходу щодо кінцевого споживання та заощадження;
- Визначити джерела і напрями капіталовитрат, оцінити фінансові активи і пасиви;
- Дати характеристику руху потоків капіталу в регіональному та галузевому розрізах;
- Визначити основні тенденції розвитку соціально-економічних процесів та оцінити їхню ефективність;
- Здійснити порівняльний аналіз макроекономічних показників, інтенсивності їх динаміки, структури і структурних зрушень в економіці країни з «Іншим світом» відповідно до вимог міжнародних стандартів.

У рамках СНР визначають низку макроекономічних показників, зокрема, валовий внутрішній продукт, валовий національний дохід, валовий наявний дохід, кінцеве споживання, валове нагромадження, сальдо зовнішньої торгівлі, чисте кредитування (чисте запозичення).

Основним індикатором розвитку економіки є ВВП - валовий внутрішній продукт (за англійською аббревіатурою *GDP* - *gross domestic product*). ВВП відповідно до концепцій еконо-

Таблиця 2

Показник, млрд грн	1999	2000
Валовий випуск товарів та послуг (в основних цінах)	276,2	373,1
Проміжне споживання	167,8	225,3
Послуги фінансових посередників	-1,1	-1,7
Валова додана вартість (в основних цінах)	108,4	146,1
Чисті (за винятком субсидій) податки на продукти та імпорт	22,0	26,9
Валовий внутрішній продукт (у ринкових цінах)	130,4	173,0

мічної теорії можна визначити трьома методами: а) як суму валової доданої вартості (ВВП) (виробничий метод); б) як суму первинних доходів (розподільний метод); в) як суму компонентів кінцевого використання (метод кінцевого використання). Проаналізуємо структуру ВВП України за кожним з цих методів [3]. У табл. 2 подано ВВП як суму валової доданої вартості і чистих податків. За даними таблиці в 2000 р. обсяг ВВП становив 173 млрд грн, що на 33 % більше порівняно з 1999 р.

За розподільним методом ВВП визначається як сума первинних доходів: оплата праці найманих працівників, прибутки підприємств та доходи домашніх господарств, чисті податки на виробництво та імпорт. Структура ВВП за категоріями доходу дає можливість проаналізувати його вартісний склад, виявити структурні зрушення, оцінити інтенсивність змін окремих складових. Як видно з рис. 1, найвагомішою складовою ВВП є оплата праці (44 %), на другому місці - валовий прибуток, змішаний дохід (38 %).

Структура ВВП, визначеного методом «кінцевого використання», показує, як підприємства, домашні господарства та уряд використовують валовий внутрішній продукт на приватне споживання, інвестиції та експорт. У 2000 р. (рис. 2) лівова частка ВВП України припадала на кінцеві споживчі витрати - 77 %, з них на витрати домашніх господарств - 56 %. Валове нагромадження капіталу становило близько 19 % ВВП.

Рис. 1. Структура ВВП України за компонентами доходу, 2000 р.

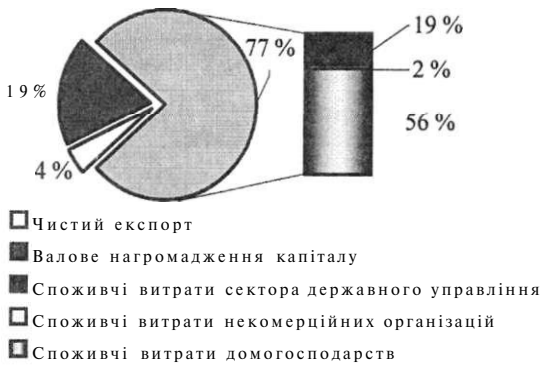

Рис. 2. Структура ВВП України за компонентами кінцевого використання, 2000 р.

Валовий внутрішній продукт, як і інші макроекономічні показники в СНР, оцінюється за поточними ринковими цінами, які опосередковують реальний оборот продукту і за якими визначаються доходи всіх учасників економічного процесу. Оцінка показників за поточними ринковими цінами уможлиблює аналіз галузевої структури економіки, пропорцій між споживанням і нагромадженням, інші важливі макроекономічні співвідношення, зокрема відношення до ВВП дефіциту державного бюджету чи державного боргу. Проте така оцінка не дає можливості виміряти динаміку обсягів вироблених і використаних товарів і послуг, оскільки залежить не лише від фізичних обсягів виробництва, але й від рівня цін. Для порівняння фізичних обсягів макроекономічних показників у динаміці необхідно нівелювати ціновий фактор, тобто переоцінювати обсяги поточного періоду за постійними цінами.

Залежно від того, за якими цінами визначено обсяги кінцевого виробництва, вирізняють номінальний і реальний ВВП. *Номінальний ВВП* характеризує обсяг виробництва у фактичних цінах поточного року, а *реальний* - у постійних цінах, якими є середні ціни року, взятого за основу порівняння.

Індикатором розвитку чи спаду економіки та коливань економічної кон'юнктури в міжнародній статистиці визнано індекс реального ВВП, який розраховується за відомою формулою фізичного обсягу I_q :

$$I_q = \frac{\sum q_1 p_0}{\sum q_0 p_0}$$

Основною проблемою при визначенні цього індексу є переоцінка у постійні ціни (ціни базисного періоду) фізичних обсягів поточного періоду. Серед різних підходів визначення реального ВВП найпростішим є ділення номінального ВВП на індекс загалом $\sum q_1 p_0 = \sum q_1 p_1 : I_p$, де I_p -

$$\text{Індексовація загалом } I_p$$

Дефлятор ВВП I_p розраховується як середньозважена з індексів споживчих цін (вага 0,8) та цін виробників промислової продукції (вага 0,2), кожен з яких показує зміну вартості певного набору товарів та послуг у поточному періоді порівняно з базисним.

Індекс споживчих цін (ІСЦ) характеризує зміну вартості репрезентативного споживчого кошика - набору товарів та послуг, що їх споживають домашні господарства. Джерелом інформації є статистичне спостереження за змінами цін і тарифів на споживчому ринку. На основі постійної вибірки, до якої входять підприємства торгівлі і сфери послуг усіх форм власності, а також ринки, обчислюються середні ціни на товари і послуги, що входять до споживчого кошика. Індивідуальні індекси середніх цін зводяться, відповідно, до субіндексів продовольчих товарів, непродовольчих товарів та послуг, а на основі цих трьох субіндексів визначається ІСЦ.

Зведення індексів цін на кожному рівні здійснюється за формулою середньозваженого арифметичного індексу:

$$I_p = \sum i_{pj} d_{j0}$$

де i_{pj} - індекс цін j -ї складової, d_{j0} - частка j -ї складової в базисному періоді. Структура споживчого кошика визначається за даними вибіркового обстеження домашніх господарств.

У табл. 3 подано розрахунок ІСЦ на основі субіндексів цін товарних груп (грудень 2000 р - грудень 1999 р., %). Згідно з даними, ціни на споживчі товари в Україні за 2000 р. зросли порівняно з попереднім роком у середньому на 26 %:

$$I_p = \sum i_{pj} d_{j0} = 1,28 \cdot 0,64 + 1,09 \cdot 0,14 + 1,31 \cdot 0,22 = 1,26$$

Метод послідовного агрегування застосовують і при обчислюванні індексу цін виробників промислової продукції (ІЦВ). Цінами виробників називають ціни підприємств без податку на додану вартість та акцизного збору. Для спостереження за ними формують вибірку підприємств усіх підгалузей промисловості (понад 2 тис), яка охоплює близько 6 тис. видів продукції. Індивідуальні індекси цін окремих видів продукції зводяться до субіндексів цін товарних груп, на основі яких визначаються субіндекси цін за підгалузями промисловості. З останніх, у свою чергу, формуються галузеві індекси цін. По

Таблиця 3

Товарна група	Субіндекс цін	Частка товарної групи, грудень 1999 р.
Продовольчі товари	1,28	0,64
Непродовольчі товари	1,09	0,14
Послуги	1,31	0,22
ІСЦ	1,26	1,0

промисловості в цілому ЩВ розраховується як середньозважена з галузевих індексів за структурою виробництва базисного періоду.

Індекс цін виробників промислової продукції у 2000 р. становив 1,21, а середньозважений індекс-дефлятор ВВП $I_p = 1,26 \cdot 0,8 + 1,21 \cdot 0,2 = 1,25$.

Отже, дефлятор ВВП оцінює зміну цін на всі вироблені і спожиті товари та послуги. Різниця між номінальним і реальним ВВП показує абсолютний приріст (зменшення) номінального ВВП за рахунок динаміки цін:

$$\Delta_p = \sum q_1 p_1 - \sum q_1 p_0.$$

У табл. 4 подано розрахунок індексу фізичного обсягу ВВП в Україні в 2000 р. порівняно з попереднім роком. Скоригувавши номінальний ВВП на дефлятор $I_p = 1,25$, дістаємо реальний ВВП (173,0 : 1,25 = 138,4 млрд грн). Звідси індекс реального ВВП становить: 138,4 : 130,4 = 1,06.

Отже, реальний ВВП у 2000 р. зріс порівняно з 1999 р. на 6,0 %. Такий самий результат можна отримати, використавши взаємозв'язок індексів:

$$I_{\text{реал}} = I_{\text{ном}} \cdot I_p.$$

Заданими табл. 4 маємо: $I_{\text{ном}} = 173,0 : 130,4 = 1,33$; $I_{\text{реал}} = 1,33 : 1,25 = 1,06$.

За методологією СНР при визначенні індексів фізичного обсягу валового внутрішнього продукту базу порівняння рекомендується змінювати кожні 5 років. У країнах з перехідною економікою, зважаючи на її нестабільний стан, вимірювання реального ВВП здійснюється за цінами попереднього року. Ряди ланцюгових

Таблиця 4

Показник	1999	2000
1. Номінальний ВВП, млрд грн	130,4	173,0
2. Індекс-дефлятор ВВП	1	1,25
3. Реальний ВВП, млрд грн. (р. 1 : р. 2)	130,4	138,4
4. Індекс реального ВВП (фізичного обсягу)	1	1,06

1. Економічна статистика в Україні // Перспективні дослідження, 2000, № 13.
2. Национальное счетоводство / МЗСИ: Учеб. / Под. ред. Г. Д. Кулагиной. - М.: Финансы и статистика, 1997.
3. Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішні і зовнішні становище України у 2000 році».-

Таблиця 5

Показник	1997	1998	1999	2000
Індекс реального ВВП	0,970	0,981	0,997	1,06

індексів фізичного обсягу ВВП дають можливість простежити характер його змін. Наприклад, ланцюгові індекси реального ВВП України, наведені в табл. 5, свідчать про уповільнення темпів зменшення ВВП до 1999 р. і про зміну тенденції в 2000 р., коли вперше за роки незалежності було досягнуто зростання реального ВВП.

Кумулятивну зміну показника за кілька років визначають як добуток ланцюгових індексів. Скажімо, за 1997-1999 рр. базисний індекс (1996 = 1) становить $0,970 \cdot 0,981 \cdot 0,997 = 0,949$, тобто реальний ВВП зменшився на 5,1 %.

Сучасні програми стабілізації економіки України повинні враховувати особливості регіонів, роль кожного з них у системі соціально-економічного і політичного управління. Узагальнюючою характеристикою економічного розвитку регіонів служить валовий регіональний продукт, який визначається виробничим методом і за своїм розміром близький до створеної на території регіону валової доданої вартості. ВДВ на 1 особу населення - це один з індикаторів розвитку економіки регіону.

У міжнародній статистиці обсяг ВВП використовують не лише як вимірник результату функціонування національної економіки, а й для характеристики темпів економічного розвитку країни. Обсяг ВВП служить основою для порівняння при визначенні відносного дефіциту державного бюджету, ступеня фінансової залежності країни тощо. На міжнародному рівні для порівняння життєвого рівня населення використовують ВВП у розрахунку на одного жителя (в USD на основі паритету купівельної спроможності валют). Валовий внутрішній продукт є також складовою індексу розвитку людського потенціалу.

К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України. 2001 р. - С. 172-196.

4. Швець В. Г. Макроекономічний облік у системі національних рахунків // Фінанси України, 1997.- № 7.
5. Экономическая статистика / Под ред. Ю. Н. Иванова.- М: ИНФРА, 1998.

A. M. Yerina, E. V. Galytska

HARMONIZATION OF NATIONAL STATISTICAL INFORMATION SYSTEM WITH INTERNATIONAL STANDARDS

The article deals with the urgent aspects of transformation of Ukrainian statistics, her harmonization with international standards: classification of economic subjects and assets of economic activity, the system of national accounts, the methods of calculation of the main indicator of economic development - real gross domestic product.